

To unge tyske sosialister flyktet fra Hitler-Tyskland til Norge i 1933. Da krigen kom i 1940, gikk GEORG ANGERER i Gestapos tjeneste. Han slo seg ned i DDR etter krigen. WILLY BRANDT flyktet til Sverige i 1940. Etter krigen ble han tysk forbundskansler. Frigitte Stasi-dokumenter avslører hvordan DDRs ledere i 1959 planla å knekke Brandt med Angerers hjelp. Et viktig ledd i planen var å offentliggjøre nedsettende karakteristikk Brandt skal ha gitt av blant andre Einar Gerhardsen.

GERHARDSSEN SVERTET I STASI-ARKIV

Materialet del av plan for å knuse Willy Brandt

Av HÅKON LUND

LEIPZIG (Dagbladet): – En oppkomling som har svømt til pps takket være frasemakeri og skinnradikalisme. En tidligere veiarbeider som er blitt Arbeiderpartiets gram-mofenplate i Oslo. Slike karakteristikk av Norges tidligere statsminister Einar Gerhardsen lå lagret i arkivene til det tidligere østtyske hemmelige politiet, Stasi.

Det sensasjonelle er at stempelingen både av Gerhardsen og en rekke andre av Norges største politikere, er lagt i munnen på Willy Brandt – partilederen, statsmannen og nobelprisvinneren som døde 8. oktober i år.

Også Martin Tranmæl, Oscar Torp og Trygve Lie blir rasket ned på etter alle kunstens regler i Stasi-arkivene – som renegater og menn uten rygggrad.

Brandts angivelige sverting av norske politiske ledere var sentrale elementer i en plan som Stasi utarbeidet i 1959 for å kompromittere og styrte den tidligere Norges-flyktningen, som på dette tidspunktet var borgermester i Berlin.

De kommunistiske makthaverne i Øst-Berlin, partiseff Walter Ulbricht, hans onnprinns Erich Honecker, og Stasi-minister Erich Mielke, regnet med at Brandt var en kommende leder av stort internasjonalt format. I den kalde krigens dager, to år før byggingen av Berlinmuren, skulle han stoppes med alle midler.

Georg Angerer

Nøkkelmann i denne planen var andits venn fra de første årene i Norge, den tyske sosialisten og seinere Gestapo-medarbeideren Georg Angerer, en fantastisk figur som ble fortrolig med en rekke av Arbeiderpartiets ledere i 1930-årene. Hans oppgave var å levere opplysningene som skulle avsløre Brandt for hele verden.

I likhet med Brandt kom Angerer, typograf som var født i Wilhelmshaven i 1903, til Norge som flyktning fra nazismen. Fram til deres veier skiltes i 1935, hadde Brandt og Angerer nær kontakt. Regelmessig gikk de turer sammen, der de diskuterte både tyske og norske forhold.

Bak den djevelsk utpekulerte planen for å knekke Brandt, sto Markus Wolf (69) personlig – spionlegenden som på dette tidspunktet var sjef for Stasis Hauptabteilung Aufklärung og som seinere ble sjef for tusener av østtyske spioner i utlandet. Wolf må seinere møte i retten for sin virksomhet. Han utarbeidet planen i direkte samarbeid med Erich Mielke (84), den drapstilalte Stasi-ministeren, som var uttalt sammen med Erich Honecker (80) og opprinnelig fire andre DDR-ledere for drapene langs den tysk-tyske grensa, men som nå er for syk til å møte.

Georg Angerer (1903-1988), alias Edgar Löwe, hadde fortalt om samtaler med partifellen Herbert Frahm, alias Willy Brandt, i Oslo i 30-årene.

Anklageserie

I en beretning på over 50 håndskrevne sider nedtegnet Angerer sommeren 1959 sin endelige anklageserie mot Brandt i et Stasi-fengsel i Berlin. Stasis sekretærer skrev dokumentet på maskin. De 36 maskinskrevne sidene er undertegnet av Angerer, ett for ett.

Dagbladet sitter inne med de oppsiktsvekkende dokumentene, som Angerers enke i Leipzig, Helene Angerer (84), fikk utlevert etter at hun søkte om tilgang til Stasis arkiver om ektemannen. Materialet omfatter også Stasis avhørsprotokoller og beskrivelser av planene for å knuse Brandt.

Enken er sikker på at anklageserien ble forfattet under press fra Stasi, i et kynisk spill for å utnytte ektemannen i planen mot Brandt.

«Renegatpakk»

I nedtegnelsen blir Brandt siteret slik at han skal ha sagt at Arbeiderpartiets ledere er «et typisk renegatpakk».

Om Einar Gerhardsen heter det ikke bare at han er en frasemaker, men at en studie av hans håndskrift viser at han snaut kan ha lært sin ABC.

– En slik mann er det i dag som trekker i kulissene i Norges største parti, blir Brandt siteret.

Enda sterkere er karakteristikkene av Martin Tranmæl og Trygve Lie.

Tranmæl blir, med påståtte sitater fra Brandt, beskrevet som en «skitten demagog og frasemaker».

– Det er ikke mulig å bruke ham til

Minister for stats-sikkerhet i DDR, Erich Mielke.

Sjefen for Stasis spionasjeavdeling, Markus Wolf.

konstruktive oppgaver. Han er en ondskapsfull intrigenmaker, som vi ta akte oss spesielt for, skal Brandt ha sagt om Arbeiderpartiets mektigste mann.

Trygve Lie er en plump bondefangertype, en storkjeflet flabb av første klasse, er Brandt siteret om FNs første generalsekretær.

Om Lies intellektuelle evner skal Brandt ha bemerket at det var med nød og neppe han besto sin juridiske eksamen.

– Han er en mann uten format og nivå, var Brandts påståtte karakteristikk av Oscar Torp, partiformann, stortingspresident og Gerhardsens avløser som statsminister i årene 1951-55.

Torp blir betegnet som et «fjols som var hentet inn fra provinsen», der andre uforstyrret kunne drive igjennom sine manipulasjoner bak hans besteborgertrygg.

«Super-demagoger»

Også utenriksminister Halvard Lange, Einar Gerhardsens bror Rolf og andre framtrepende nordmenn fra krigstida blir omtalt i Stasi-dokumentet.

Om forholdet mellom Brandt og Tranmæl skriver Angerer at dette var to «super-demagoger som hadde søkt hverandre og hadde funnet hverandre».

Om Brandt og Halvard Lange sa Georg Angerer i et av de mange avhørene med Stasi at dette var to som snakket hverandre etter munnen.

– Gjennom Tranmæls velvilje fant Brandt åpne dører overalt, skriver Georg Angerer, som tillegger Tranmæl æren for at den seinere tyske statsministeren fikk en slik gunstig start på sin politiske karriere. Brandt ble hjulpet i gang av en mann som han angivelig bare hadde forakt til overs for.

Angerer hevder også at norske politiske ledere, tydeligvis med Tranmæl i spissen, angivelig satte Brandt i forbindelse med amerikanske agenter som opererte i Stockholm under krigen.

Fra før hadde Brandt kontakt med navngitte Gestapo-folk som opererte i Norge, blir det hevdet i Georg Angerers forklaring.

Amerikansk agent

Med slike påstander var planen å sver-

te Brandt både som en upålitelig antifascist og som en fanatisk anti-kommunist som angivelig gikk i tjeneste som amerikansk agent.

Også de norske ledernes uttalelser om Brandt er med i Stasi-dokumentene. Einar Gerhardsen skal ha fortalt Angerer ved en anledning at han tok Brandts «moldvarp-virksomhet med stor ro». Slik blir Norges statsminister fra 1945 til 1965 siteret:

«Dersom Brandts bestrebelsers virkelig hadde vært farlige, ville vi ikke rolig sett på, men gitt ham en smekk over fingrene. Men alt er bare latterlig, krampaktig virksomhet. Man ser fort at Brandt ikke har noen peiling på og erfaringer med arbeiderbevegelsen. Trass sine svulstige talemåter kan han ikke skjule at han ikke riktig har fordyrdet det han snakker om. Noen virkelig radikalisme kan det ikke være tale om hos Brandt. Det er bare et spørsmål om tid før det viser seg om Brandt fortsatt er med oss eller om han havner i en borgerlig gruppering.»

SLIK SKU

Av HÅKON LUND

LEIPZIG (Dagbladet): DDRs unge spionasjesjef Markus Wolf skrev personlig under ordenen da Angerer ble arrestert i Leipzig i mars 1959 og deretter ført til et Stasi-fengsel i Berlin.

Under hele operasjonen med å avhøre og bearbeide Angerer til det avgjørende angrepet på Brandt, rapporterte Wolf direkte til sjefen for det østtyske hemmelige politiet, Erich Mielke.

Både daværende partiseff Walter Ulbricht og hans seinere arvtaker Erich Honecker var opplagt fullt informert om det som skulle skje.

Sammen på partimøte i 1961, to år etter at Stasis aksjon var skrinlagt: Regjerende borgermester i Vest-Berlin, Willy Brandt, og Det norske Arbeiderpartis formann, statsminister Einar Gerhardsen. (Foto: NTB)

Martin Tranmæl: «En skitten demagog og frasmaker»

Oscar Torp: «Et fiols fra provinsen»

Trygve Lie: «En storkjefet flabb av første klasse»

LE WILLY BRANDT KNEKKES

Ifølge Wolfs forslag til Mielke i oktober 1959 skulle den drepende aksjonen for å kompromittere Brandt settes i gang i slutten av samme måned/begynnelsen av november, etter godkjenning i sentralkomiteen i DDRs statsbærende Sosialistiske Enhetsparti (SED).

To alternativer

To alternativer ble vurdert: Enten en pressekonferanse under ledelse av Max Seydewitz, generaldirektør for de statlige kunstsamlingene i Dresden, eller i form av en erklæring om Brandt som skulle ut i pressen. Seydewitz var en av grunnleggerne av det venstresosialistiske partiet SAP som Brandt tilhørte da han kom til Norge, og som også Angerer var med i. Flere personer skulle gi sine bidrag. Nøkkelpersonen var Georg Angerer.

Markus Wolf og hans folk tenkte også på reaksjonene som kunne komme fra Vesten mot at Stasi brukte et sannhetsvitne som de selv hadde holdt fengslet.

Problemet skulle løses ved at Angerer ble satt fri og tilsynelatende reinvasket.

Arrestordren var begrunnet med at Angerer hadde vært Gestapo-agent i Norge under krigen. Men det ble utrolig nok også sagt rett ut at Angerer skulle arresteres fordi han kunne gi opplysninger om Willy Brandts påståtte forbindelser til Gestapo.

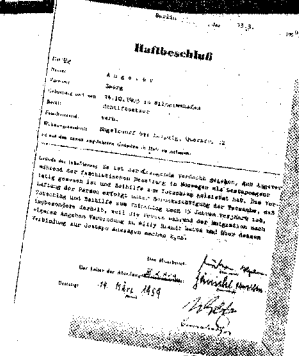
Ondsinnede løgner

Nå skulle det se ut som om Stasis undersøkelser hadde vist at Angerer var uskyldig i anklagene om Gestapo-virksomhet og delaktighet i drap i Norge. Anklagene skulle tvert imot forklares

som ondsinnede løgner i norsk presse – som ledd i den kalde krigen mot DDR.

Under oppholdet i fengslet ble Angerers hukommelse bedre og bedre. I erklæringen som han forfattet, sammenfattet han alle sine anklager mot Brandt ut fra den kontakten de hadde hatt.

● Brandt hadde aldri hatt et godt ord å si om verken norske eller tyske arbeiderledere. Det tyske sosialdemokratiske parti SPD skal han ha stemplet som «et stinkende lik» som det var nytteløst å forsøke å vekke til live igjen, men som for alltid ville høre hjemme på historiens skraphaug. Navngitte partifeller ble karakterisert av Brandt som en samling panber og karrierister.

FOR LITTER NESTE SIDE

Arrestordren av 14. mars 1959 var undertegnet av Markus Wolf personlig.

Willy Brandt (1913-1992) skulle skandaliseres av en planlagt desinformasjonskampanje fra Stasis side i 1959. Brandt var da regjerende borgermester i Vest-Berlin. I 1969 ble han forbundskansler i Vest-Tyskland. For sin avspenningspolitikk ble han tildelt Nobels fredspris i 1971. Brandt gikk av i 1974 da det ble avslørt at Stasi hadde plassert en spion som hans nærmeste medarbeider. (Foto: Ina Agency)

SLIK SKULLE WILLY BRANDT KNEKKES

FORTS. FRA FORRIGE SIDE

- Brandt skulle nagles for sin påståtte kamp mot kommunismen, som han dyrket i samvær med folk som Martin Tranmæl. I sin anti-kommunisme skulle Brandt angivelig ha drevet et skittent spill mot andre flyktninger fra Tyskland.
- Brandt skulle avsløres som trotskist, som på dette tidspunktet var omtrent det sterkeste skjellsordet som kunne benyttes i den kommunistiske bevegelsen, og som en politiker som ikke hadde noen forbindelse med arbeiderbevegelsen og marxismen.
- Han skulle avsløres som en maktstrebersk opportunist som allerede i emigrasjonstida i Norge var overbevist om sin framtidige storhet.
- Brandt skulle avsløres som løgner. For eksempel hadde Angerer aldri merket noe til at Brandt i seks semestre studerte historie ved Universitetet i Oslo.
- Han skulle kompromitteres for at han fra 1933 til 1940 hadde forbindelse med Kurt Vogel, en sosialdemokrat som ble tvunget til å være tolk for Gestapo og som etter krigen ble vesttysk presseattaché i Oslo, og med andre angivelige Gestapo-agenter i Norge. Som et eksempel på Brandts sinnelag og vurderingsevne nevnes det at den eneste norske arbeiderlederen han hadde noe godt å si om, var Haakon Meyer – som ble nazist.
- Det skulle også brukes mot Brandt at han i 1945 dukket opp i Berlin, i norsk uniform – anklager som det skulle vise seg at de vesttyske kristelig-demokraterne tok over under valgkampen i 1961.
- Men verre: Gjennom folk som Tranmæl ble Brandt angivelig koplet til amerikansk spionasje. Bak talemåtene om fred og frihet skulle den seinere fredsprisvinneren avkles som en av verdens største brannstiftere!

● Krydder i Angerers erklæring var uttalelser som Gertrud Meyer skulle ha kommet med. Hun var Brandts venninne, som han fikk etter til Norge fra hjembyen Lübeck. Hun reiste videre til USA som sekretær for Wilhelm Reich, men returnerte etter krigen til Oslo.

«En bløff»

– En egosentrisk type som tenker utelukkende på seg selv, skal hun ha sagt om Brandt.

Hun skal ved en anledning også ha beskyldt Brandt for å bygge sitt liv på en bløff. Til dette skal Brandt ha svart:

– Ja, og når det faktisk er slik, gjelder det bare at ingen merker det.

I en annen sammenheng skal Brandt

ha omtalt hele tilværelsen som et teater, der det gjaldt å spille sin rolle best mulig.

Arbeidet fortsatte

Selv spilte Angerer enda en ny rolle i Stasi-cella. Men trass i alt arbeidet, ble operasjonen for å knekke Brandt aldri satt ut i livet. Markus Wolf var ikke fornøyd med innholdet i Angerers opplysninger. De var ikke konkrete nok. Ifølge en Stasi-protokoll fra 18. desember 1959, måneder etter at Angerer var løslatt, fortsatte likevel arbeidet for å få kopiet Willy Brandt til både Gestapo og vestlig etterretning.

Mens Angerer var tilbake i trykkeriet og blant fotballkameratene i en trist Leipzig-bydel.

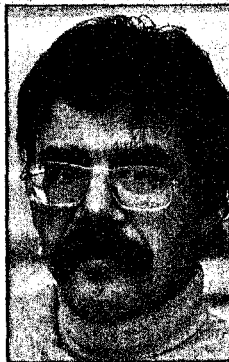
— BRANDT KAN HA SAGT DETTE

Av PER VASSBOTN

– **Det er godt mulig at Willy Brandt kan ha sagt dette. Men da må ordet kan understrekkes, sier Einhart Lorenz, Norges fremste forsker på de tyske emigrantmiljøene i Norge før krigen.**

– Hvis man sammenholder Georg Angerers nedtegnelser av det Willy Brandt skal ha sagt om Arbeiderpartiets politikkere tidlig i 30-åra, med det vi ellers vet om Brandts interne vurderinger og karakteristikk av partiet på den tida, så stemmer det ganske bra, sier Lorenz.

Einhart Lorenz har gjennomgått Stasi-dokumentene med forskerens falkeblikk og har i Angerers uttalelser og beskrivelser funnet både sannheter, halvsannheter, motsigelser og løgner.

Historikeren Einhart Lorenz har det tyske eksilmiljøet i Norge før krigen som spesialområde.

– Noe kan skyldes svikt i hukommelsen, noe skyldes åpenbart de spesielle omstendighetene Angerers forklaringer er avlagt under. Han

er Stasis fange og forklarer seg i en psykisk, muligens fysisk tvangssituasjon, sier Lorenz. Stasis mål med arrestasjonen og avhørene av Angerer var å få materiale som kunne sette Brandt i et dårlig lys.

Kraftig språkbruk

– Er kraftuttrykkene spesielle for Willy Brandt?

– Det er de ikke. Vi finner det samme i AUF og på Arbeiderpartiets venstrefløy. Den unge Brandt sto i 1933/34 under sterk innflytelse av Erling Falk og Olav Schefflo, og det preget hans oppfatning av Arbeiderpartiet. Dessuten finner vi at denne typen språkbruk var enda kraftigere i de politiske oppgjørene som fant sted på venstrefløyen i tysk politikk, også i emigrantmiljøene.

Lorenz mener at Georg Angerer i forhørene med Stasi har overdrevet sin egen rolle i det vesle venstresosialistiske partiet SAP som både han og Brandt tilhørte.

Selektiv

Angerer ble tatt opp som SAP-medlem under tvil. Han var medlem i Oslo-gruppen av SAP i bare et halvår, fra årsskiftet 1933-34 til juni 1934, da han reiste til Danmark. Han sier selv at han kjente Brandt bare fra gruppemøtene, og utsagnene hans bygger derfor ikke bestandig på eksakt kunnskap. Politisk er hans hukommelse ganske selektiv, men en del fakta er uten tvil korrekte, og han gjengir enkelte stemninger og vurderinger ganske treffende.

Bekrefter

– Hvilken betydning kan disse dokumentene ha for historieforskningen?

– De bekrefter og understøtter i noen grad tidligere funn, men omstøter på ingen måte historien. De er spennende og interessante først og fremst som et studium av hjemvendte flyktninger skjønte i det tidligere DDR, sier Einhart Lorenz.

– Georg tok sine HEMMELIGHETER med seg i graven

Av HÅKON LUND

LEIPZIG (Dagbladet SÖNDAG): – Han tok med seg sine hemmeligheter i graven, Georg. Etter at han kom tilbake fra krig og landflyktighet, forble han taus om det han hadde opplevd. Han sa bare: «Jeg har fått nok av politikk.»

Helene Angerer (84) i Leipzig er sikker på at hennes avdøde mann ble et offer for Stasis virksomhet, at han under lange avhør ble truet, kanskje torturert, til å skrive ned sine anklager mot Willy Brandt.

– Han ble misbrukt på det skammeligste. Den gamle kvinnen understreker: – Georg var en god mann. Han var respektfull. Jeg kan ikke huske at han nevnte Brandt med ett ord, i hvert fall ikke noe negativt. Han snakket aldri om samtidspolitikken, verken om vest- eller østtyske ledere.

Pakket inn i en tykk morgenkåpe fordi hun fryser, strever den hvithårede enken med å få fyr i kullovnen i den to rom store DDR-typiske leiligheten, i det som minner om en gråbeinsgård, i Querstrasse i Leipzig-bydelen har det misvisende navnet Engelsdorf.

Graven

Stua domineres av ovnen og kullbrennen, en gammeldags radio og en bokhylle som viser at Georg leste mye. Men bortsett fra en bildebok om samefolket på engelsk, er det ingenting som forteller om hans år i Norge. På nattbordet står et bilde av en stram ung mann, som bekrefter at Georg var en sjarmør. På stueveggen henger et bilde av Jomfru Maria med Jesusbarnet og bibelsitater i glass og ramme. Hun er aktiv i menigheten.

Helene er nettopp kommet tilbake fra gravlunden der hun går hver søndag for å se til at det er friske blomster på graven etter Georg. Han døde 4. april 1988, 85 år gammel. Ekteparet fikk aldri barn.

Hun vil helst ikke snakke om fortida, om sjokket hun fikk da hun fikk utlevert Stasi-arkivene om sine avdøde mann. Der fikk hun vite at Georg, med eller mot sin vilje, var tiltenkt hovedrollen i en storstilt operasjon som sjefene for DDRs hemmelige tjenester, Erich Mielke (84) og Markus Wolf (69), hadde planlagt for å styrte Willy Brandt.

Ventet

I 16 år ventet Helene på at ektemannen, som hun hadde blitt kjent med allerede i Nürnberg i 1929, skulle komme tilbake fra landflyktighet, krig og eksil.

Hun minnes at hun møtte Georg en sommer i Danmark etter at han hadde flyktet i 1933. En gang var hun også invitert med til Trondheim, av en norsk familie.

– Det var meningen at jeg skulle komme etter til Norge og at vi skulle søke om norsk statsborgerskap. Men så kom invasjonen i Norge, som forandret alt, sier hun.

Etter at Georg omsider vendte tilbake til Leipzig i 1949, levde han et tilsynelatende stille liv som typograf.

Arrestert

Slik trodde hun det var tre idrettskamarater som banket på den 14. mars 1959. Inn til Georg sa da han forlot leiligheten sammen med mennene: – Jeg er arrestert.

Et halvt år seinere dukket han opp igjen, uten å fortelle ett ord.

Mannen som har opptatt historikere og journalister i årevis på grunn av sine fantastiske sprang mellom ideologier og systemer, forble et mysterium for sine kone.

Det siste han sa da han døde i hennes armer var: «Min fortjeneste er at jeg ikke er blitt til noe i mitt liv.»

Selv med avsløringene av Stasi-arkivene, ligger spørsmålene der.

Helene Angerer (84) ved sin manns gravsted høsten 1992. (Foto: Thomas Pfeifer)

Georg Angerer i Danmark i 1933, underveis til eksil i Norge. (Foto fra Helene Angerers private album)

«Lene» og Georg Angerer som nyligte i Leipzig jula 1942. (Foto fra Helene Angerers private album)

STASI-JAKT ETTER DAGBLAD-ARTIKKEL

LEIPZIG (Dagbladet SÖNDAG): Stasi-dokumentene om planen for å knekke Willy Brandt kan tyde på at det var en artikkel i Dagbladet som satte det hemmelige politiet på sporet etter Georg Angerer.

Det blir stadig referert til artikkelen 15. januar 1958 om at Einar Gerhardsen skulle ha blitt løslatt fra Sachsen-

hausen etter bestikkelse av en ledende Gestapo-mann i Norge.

Kilden for opplysningene skulle være Georg Angerer, alias Edgar Löwe, tyskeren som kom til Norge som sosialist i 1933 og ble Willy Brandts venn, og som deretter gikk i okkupasjentenes tjeneste i 1940, før han hoppet av igjen og tilbød seg å fortelle alt han visste om Gestapos virksomhet i Norge.

Dette var en mann som Stasi-sjefene Markus Wolf og Erich Mielke mente de kunne bruke i spillet for å knekke Brandt.

Stasi hadde problemer med å finne mannen. Dette var slett agentarbeid, for Stasi lot seg forvirre av en opplagt feilaktig opplysning i Dagbladet om at Löwe etter krigen ble politimester i Frankfurt an der Oder i DDR.

– Det har aldri eksistert noen politimester Edgar Löwe i byen, og neppe noen lavere polititjenestemann med dette navnet heller. Pressetalsmann Dieter Schulze i Frankfurt-politiet har undersøkt saken for Dagbladet.

Stasi var nær ved å gi opp jakten på den mystiske Löwe våren 1958. Det var utrolig

nok en flokk fotballspillere fra Raufoss som løste mysteriet. Fotballspillerne deltok i den årlige Østersjøuka i Rostock. Der dukket Löwe opp som tolk. Raufossingene truet med å reise hjem i protest mot en mann som de kjente igjen som Gestapo-agenten under sitt rette navn – Georg Angerer.

Men Stasi var fornøyd. De kunne følge Angerer tilbake til Leipzig, der de skygget ham i månedsvis før de våren 1959 slo til og arresterte ham. Operasjonen for å knekke Brandt kunne starte.